

Wie denkt dat het confucianisme de leer is van Confucius, heeft het mis. Hoe belangrijk China's bekendste wijsgeer ook was (en nog steeds is), de naar hem genoemde leer is ouder en omvangrijker dan zijn persoon. Confucius zelf was de eerste om dat te erkennen. Hij zag zichzelf, uiterst bescheiden, niet als stichter van een nieuwe doctrine, maar als verkondiger van ideeën die toen al eeuwenoud waren. Als oorzaak van de sociale onrust en oorlogen van zijn tijd, zag

Een niet-bestaande leer

Confucius het verval van de 'regels voor goed gedrag' (vergelijkbaar met wat wij tegenwoordig 'normen en waarden' noemen). Rust en orde in het land konden volgens Confucius wederkeren wanneer deze regels, gebaseerd op inzichten van oude wijze koningen en vastgelegd in heilige geschriften, opnieuw werden bestudeerd en nageleefd. Volgelingen van Confucius noemden zich dan ook geen 'confucianisten', hoezeer zij hun leermeester ook hoogachtten, maar 'schriftgeleerden'.

Het boeiende boek *Confucianisme* van B.J. Mansvelt Beck vertelt het verhaal van de 'doctrine van de schriftgeleerden'. Het begint met een uitgebreid overzicht van hun Heilige Geschriften en Confucius' vermeende rol in het bijeenbrengen, becommentariëren en verkondigen daarvan. Het laat zien hoe latere schriftgeleerden, overtuigd van Confucius' plan voor een

betere samenleving, de leer steeds aanpassen en vernieuwen. In de loop der eeuwen verandert de samenstelling van de Heilige Geschriften (sommige teksten worden opgedeeld, nieuwe teksten worden toegevoegd), leidt interactie met andere denkwijzen tot nieuwe ideeën (elementen uit het daoïsme en boeddhisme worden opgenomen of verwijderd), en wordt de inhoud van de leer telkens geactualiseerd (bijvoorbeeld door Zhu Xi en Wang Yangming). Het verloop van de doctrine is net zo grillig als die van de Chinese geschiedenis. En omdat de schriftgeleerden vaak belangrijke posten bezetten aan het hof, was hun geschiedenis ook die van China.

In de eeuwen na Confucius kreeg de doctrine geleidelijk vorm, onder meer door toevoegingen van denkers als Mencius en Xunzi. Kritiek van filosofische tegenstanders, zoals daoïsten die de spot dreven met Confucius, hebben het groepsgevoel van de schriftgeleerden ongetwijfeld versterkt. Tegenspoed kwam pas toen kritiek niet beperkt bleef tot woorden. De als wrede despoot te boek staande Eerste Keizer van China, die strenge wetten verkoos boven vrijblijvende gedragsregels, zou in 213 v.Chr. onder het motto 'verbrand de geschriften en begraaft de schriftgeleerden levend' een ernstige aanslag hebben gepleegd op de doctrine.

De doctrine overleefde zijn bewind en een kleine eeuw later begon een lange periode van voorspoed, want in 124 v.Chr. werd een Grote School opgericht, met de Heilige Geschriften als examenstof. Wie afstudeerde kon staatsdienaar worden en zo werd de doctrine van de schriftgeleerden verheven tot officiële staatsleer. Hun inspanningen hadden overigens niet altijd het gewenste resultaat. Als hoge ambtenaren hadden de schriftgeleerden invloed op het staatsapparaat, maar niet noodzakelijk op de keizer. Zo lezen we dat keizer Guangwu eens een jeugdvriend liet overnachten bij hem in bed! Volgens de regels mocht echter maar één man 's nachts in het paleis verblijven: de keizer. Toen

bleek dat de planeet Venus diezelfde nacht uit zijn baan was geschoten, grepen de schriftgeleerden deze hemelse ramp aan als bewijs voor de onwenselijkheid van dit ongebruikelijke slaapkamerritueel, dat mogelijk zou leiden tot parallelle rampen op aarde. Zij protesteerden de volgende ochtend in alle hevigheid, maar de keizer reageerde lakoniek: "Er is alleen maar een oude vriend blijven slapen, verder niets."

Eeuwen later, in de Tang-dynastie, doet zich iets soortgelijks voor. Keizerin Wu, de enige vrouw in China die ooit de troon heeft bezet, werd maar met moeite geaccepteerd door de schriftgeleerden: het keizerschap was immers voorbehouden aan *yang*, niet *yin*. Om haar macht te bevestigen, wilde de keizerin een imposant paleis bouwen, wat indruist tegen de confucianistische bescheidenheid. De keizerin luisterde beleefd naar de kritiek van de schriftgeleerden, maar trok zich er vervolgens niets van aan. Toch zijn de schriftgeleerden wel degelijk invloedrijk geweest. Hun leer was eeuwenlang examenstof, zodat duizenden jonge mannen de Heilige Geschriften van buiten moesten leren. Wie de hoogste examens niet haalde (het overgrote deel van de kandidaten) werd geen keizerlijk staatsambtenaar, maar lokaal bestuurder, koopman, herenboer, arts, leraar of schrijver, en kon ook zo invloed uitoefenen op de samenleving. De afschaffing van de staatsexamens in 1906 betekende dan ook niet alleen het einde van de doctrine, maar luidde ook het einde van het Chinese keizerrijk in. Mansvelt Beck maakt duidelijk dat de doctrine van de schriftgeleerden veel groter is dan de leer van Confucius. Vandaar dat de in het Westen gangbare term 'confucianisme' in China nooit werd of wordt gebruikt. Waarom noemen wij het tot op de dag van vandaag wel zo? Omdat westerse missionarissen in de zestiende eeuw de doctrine vernoemden naar die belangrijke verkondiger van de Heilige Geschriften. 友
Paul van Els